

УДК 330.15

Васильчак С.В., доктор економічних наук, професор,
Гладун Ю., магістрант УФЕБ[©]
Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів

ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ – ЗАГРОЗИ СТАЛОМУ СВІТОВОМУ РОЗВИТКУ

В статті розглядається конкурентний потенціал країни, який пов'язано із енергетичною безпекою. Сформовано поняття енергетичної безпеки як системи, складовими якої є надійність поставок, достатність обсягів енергетичних ресурсів, що знаходяться в обігу на ринку, і прийнятність ціни на енергетичні носії. Виділені загрози у зв'язку із формуванням енергетичного забезпечення країни. Проведена класифікація загроз за сферами на економічні, зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні, соціально-політичні, техногенні та природні, загрози, пов'язані з недостатньо ефективним менеджментом. Акцентується увага на питанні глобальної енергетичної безпеки як фактору сталого світогосподарського розвитку.

Ключові слова: загрози, енергетична безпека, енергетичний ринок, конкурентний потенціал, механізм, енергія, виробництво, споживання, сталий розвиток.

Актуальність теми. Підвищення конкурентного потенціалу різних держав в сучасних умовах є однією з найбільш актуальних проблем внаслідок загострення конкуренції на світовому ринку і постійних змін кон'юнктурних, економічних, організаційних та інституційних умов функціонування. Адже конкурентоспроможність країни є однією із важливих передумов забезпечення її економічної безпеки. Енергетична безпека країни є важливою передумовою її конкурентоспроможності.

Досягнення належного рівня конкурентного потенціалу, як окремих підприємств, галузей, так і країни в цілому, багато у чому залежить від наявності власних конкретних переваг, та забезпечення енергоресурсами. Для України енергетична галузь виступає однією з провідних галузей, має стратегічне значення і потребує окремого розгляду.

Стан дослідження. Проблеми формування конкурентного потенціалу країни в контексті енергетичної безпеки та шляхи його забезпечення мали частково відображення в публікаціях таких дослідників, як Бевз С. М., Ковалко М. П., Криволапов А. Н., Стогний Б. С. Халявка М. П. та інші. Проте сучасні глобалізаційні процеси та проблеми в забезпеченні країни енергоресурсами вимагають більш глибоких досліджень з питань енергетичної безпеки. Тому виникає необхідність дослідити загрози енергетичній безпеці та механізми запобігання в контексті саме забезпечення сталого розвитку країни.

Виклад основного матеріалу. Поняття енергетичної безпеки, спровоковане нафтовим ембарго 1973 року, спочатку трактувалося як таке, що

представляє собою енергетичну самодостатність країни. При цьому обов'язковими вважалися аспекти надійності поставок, достатності обсягів енергетичних ресурсів, що знаходяться в обігу на ринку, і прийнятність ціни на енергетичні носії. Пізніше, в процесі адаптації світової економіки до наслідків нафтової кризи, проблеми, пов'язані з функціонуванням саме цього сектора, здавалися майже повністю вирішеними. Однак останні події в рамках ринку енергетики свідчать не на користь цього. Отже, акцентування уваги на виділенні загроз у зв'язку із формуванням енергетичного забезпечення країни представляється дуже актуальним.

Перш, ніж аналізувати чинники, що впливають безпосередньо на формування негативних тенденцій в цій галузі, варто сконцентрувати увагу на виділенні сутності системоутворюючого фактора стійкого світового розвитку – енергетичної безпеки.

Так, існує величезна кількість трактувань цього поняття, але найбільш змістовним видається те, що міститься у порядку денному ХХІ століття: глобальна енергетична безпека – стан глобального співтовариства, при якому кожен житель Землі має гарантований доступ до джерел енергії, що забезпечують в кількісному і в якісному аспектах задоволення потреб в забезпеченні здорового способу життя, комфортного навколишнього середовища, умов інтелектуального і духовного розвитку [4].

Визначивши суть, варто перейти безпосередньо до загроз, що умовно розділяються по сферах: економічні, зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні, соціально-політичні, техногенні та природні, загрози, пов'язані з недостатньо ефективним менеджментом.

Враховуючи широту економічного спрямування, необхідно дослідити саме економічні загрози. Так, до цієї групи відносять:

- дефіцит інвестиційних ресурсів (розвиток сфери потребує постійної концентрації грошових коштів для впровадження заходів з модернізації, оптимізації існуючих систем з видобутку або переробки енергоресурсів);

- фінансову нестабільність в забезпеченні функціонування енергетичного комплексу паливними ресурсами та іншими матеріальними складовими (сталість поставок в цьому напрямку безпосередньо формує підтримку технологічних процесів, стабільність у відносинах з постачальниками – ситуація, яка склалася на сьогоднішній день в Україні – пряме свідчення важливості цього фактора);

- незбалансованість виробництва та споживання паливно-енергетичних ресурсів (деякі країни мають надмірно енергоємні галузі виробництва; Україна не є винятком, взяти хоча б машинобудування або сталеливарну галузь);

- дефіцит потужностей енергетичних систем (часто висока енергоємність економіки провокує роботу мереж з енергетичного забезпечення на кордоні своєї пропускної здатності; так найбільший виробник труб в Запоріжжі має можливість працювати тільки на 70% своєї потужності з причини недостатнього енергетичного забезпечення);

- високий рівень монополізму виробників і постачальників енергії і паливних ресурсів; неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів.

Наступна група загроз – загрози зовнішньоекономічні і зовнішньополітичні. Тут, в першу чергу, слід виділити наступні:

- залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів або енергетичного обладнання (в даному випадку мова йде про те, що керівництво не завжди має можливості провести диверсифікацію постачальників енергоресурсів. Прикладом може бути українська компанія НАК «Нафтогаз», і що є тому прямим доказом);

- критична залежність імпорту або експорту від умов транспортування (поставки природного газу потребують спорудження газотранспортної системи, яка може проходити по території іноземних держав, що тягне за собою певні політичні чи економічні поступки країни в обмін на дозвіл на прокладку такої системи. Гостро зараз стоїть питання газопроводом «Південний потік», який сприяє дестабілізації відносин всередині Європейського союзу);

- дискримінаційні заходи з боку певних країн [3], [5].

Питання загроз соціально-політичного характеру тісно пов'язано з двома попередніми видами загроз. Так, до цього напрямку можна віднести:

- нестабільність у суспільстві (що може бути викликана, як ситуацією, що виникла всередині країни, і мати економічне або політичне забарвлення, так і ситуацією, що має місце в рамках глобальної економічної системи, наприклад, фінансова криза 2008-2011 років);

- негативні події соціально-політичного характеру (прикладом може служити хвиля революцій, яка мала місце на Близькому Сході в 2011-2012 роках під назвою «Арабська весна» і потягнула за собою збільшення волатильності світового енергетичного ринку. Повторний приклад ми можемо спостерігати зараз в світлі ситуації з Росією, чия політика по відношенню до України призвела до обвалу цін на нафту);

- приватні інтереси нових власників у сфері енергетики (спрямовані на оперативне кон'юнктурне отримання прибутку, а не довгострокову і зважену стратегію. Український ринок з його газовими контрактами є прямим доказом наявності подібного фактора);

- високий рівень криміналізації енергетичного бізнесу;

- низький рівень кваліфікації персоналу для обслуговування нових систем з видобутку енергетичного ресурсу або його переробки, відсутність здорової конкуренції на внутрішніх ринках і т.д.

Ще одним вектором загроз є техногенний. Тут слід зазначити, що весь спектр загроз з цього боку пов'язаний з недосконалістю людського ставлення і виконання обов'язків. Так, необхідно звернути увагу на наступні:

- низький технічний рівень і якість систем, окремого обладнання (часто при проведенні будівельних, монтажних або ремонтних робіт проявляється халатність персоналу, яка може привести надалі до швидкої амортизації систем);

- знос основних виробничих фондів (особливо має місце в країнах пострадянського простору, Африці, деяких азійських країнах);

- недотримання правил технічної експлуатації ліній і систем (прикладом служать аварії, що виникають на шахтах з видобутку вугілля);

– нерациональне розміщення енергетичних об'єктів.

Близькою за результатами, однак, протилежною за етимологією, є сфера природних загроз. Останнім часом, внаслідок невідворотних процесів глобального потепління і забруднення планети, саме такі наслідки все частіше нагадують про себе:

– стихійні лиха (прикладом може служити аварія на АЕС «Фукусіма», повені, снігопади, зливові дощі з наслідками затоплення цілих регіонів, зсуви);

– природні аномальні явища (наприклад, при використанні країною енергії ГЕС, довгострокова маловодність річного стоку може відбитися в проблемах з енергозабезпеченням всієї країни);

– аномальні явища, пов'язані з високим рівнем сонячної активності (наслідками такого роду явищ може служити прискорене старіння ізоляційних матеріалів, що знаходяться безпосередньо на об'єктах, пов'язаних з енергозабезпеченням) і деякі інші, не менш негативні аспекти впливу природи [1].

І нарешті, до останньої групи загроз відносять загрози, які нерозривно пов'язані з неякісним управлінням, менеджментом у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів. В протилежність попередньому виду загроз, вони повністю залежить від дії людини: недосконалість організаційних структур управління в енергетичних компаніях; нескоординованість взаємодії підрозділів в рамках одного підприємства або в рамках всієї галузі; недосконалість правової та законодавчої бази; слабкі механізми по реалізації державної політики в сфері енергозбереження [2].

Висновки. Отже, розглянувши складові енергетичної безпеки, можна трактувати що в сучасних умовах є однією з найбільш актуальних проблем вирішення питання забезпечення країни енергоресурсами в достатньому обсязі. Загрозам, які існують в напрямі цього вектора, слід вчасно запобігати та сконцентрувати увагу керівництва та відповідних органів держави на можливих способах їх подолання. Адже, найнебезпечніші виклики для енергетичної безпеки України виникають у трьох сферах:

1) законодавча база – через відсутність єдиного механізму прийняття законів та укладання міжнародних угод у сфері енергетики. Документи, що стають частиною нормативно- правової бази України, часто не відповідають вимогам європейського законодавства. Крім того, іноді важко простежити чіткий зв'язок між цілями документа й конкретними заходами, що мають бути вжитими для їх досягнення;

2) система управління енергетикою, яка є неефективною і не забезпечує потреб української економіки;

3) сировинна база – недостатність природних ресурсів і неможливість ефективного використання наявної сировинної бази.

Література

1. Бевз С. М. Обеспечение энергетической безопасности Украины: монография / [С. М. Бевз, Д. В. Волошин, О. И. Закревский и др.]. – К. : НИПМБ, 2003. – 264с.

2. Ковалко М. П. Развитая энергетика – основа национальной безопасности Украины. Анализ тенденций и возможностей / М. П. Ковалко, О. М. Ковалко. – К. : ООО «Издательство «Бизнесполиграф», 2009. – 108с.

3. Криволапов А. Н. Энергосбережение и стандартизация как факторы энергетической безопасности / Криволапов А. Н., Костенко В. И., Островский Э. П. – К. : Логос, 1998. – 76с.

4. Стогний Б. С. Энергетическая безопасность Украины. Мировые и национальные вызовы/ Стогний Б. С., Кириленко О. В., Денисюк С. П. – К. : Украинские энциклопедические знания, 2006. – 408с.

5. Халявка М. П. Ресурсоэнергосбережение в рыночных отношениях : материалы XIV Международной конференции, 18-22 июня 2007 г., Киев / под ред. М. П. Халявка. – К. : ПВП «Задруга», 2007. – 187с.